

УДК 371.486

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РЕЛІГІЙНОГО МИСТЕЦТВА

І. І. Кондратюк

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасної педагогіки – вихованню морально-естетичних почуттів школярів молодшого віку. Особливу увагу приділено педагогічним засобам, серед яких окремо виділяються твори релігійного мистецтва. Вказано на конкретні риси характеру та поведінки, які стають притаманними сучасній дитині під впливом суспільства, та окреслено шляхи вирішення педагогічних проблем засобами саме релігійного мистецтва. Автор аналізує особливості деяких аспектів психології молодших школярів, які можна коригувати засобами мистецтва. Підкреслено роль релігійного компонента як головного фактора виховання морально-естетичних почуттів завдяки дотриманню ієрархічного принципу розподілу людини та відчуттю Бога всередині. Серед проаналізованих видів мистецтва окремо розглянуто можливості духовної музики.

Ключові слова: морально-естетичні почуття, виховання, педагогічний засіб, мистецтво, релігійне мистецтво, духовність.

Сучасна цивілізація несе людині безліч благ, які полегшують її щоденне життя, роботу, збагачують види і способи проведення вільного часу. Технічний прогрес має ще і зворотний бік: спостерігається процес втрати духовних цінностей серед представників усіх соціальних і вікових категорій суспільства. Тому перед педагогікою постають нові завдання, спрямовані на подолання кризи світогляду, на гуманізацію свідомості людей, особливо дітей молодшого віку. Зазначені особливості визначили актуальність нашого дослідження. Мета статті – визначити педагогічні можливості використання релігійного мистецтва в процесі виховання морально-естетичних почуттів дітей молодшого шкільного віку.

Одним з продуктивних засобів виховання молодших школярів є використання предметів релігійного мистецтва. Питання включення різних видів мистецтва в процесі навчання досить широко розроблене в педагогічній літературі (наприклад, роботи О. І. Авериної, О. А. Азарової, Т. В. Власової, О. П. Медведєвої, Н. М. Романенка, А. А. Шеняка та ін. про духовно орієнтований підхід), проте особливого акценту на можливості релігійного мистецтва зроблено не було.

Зміна історичних і суспільних умов спричинила ослаблення уваги держави і суспільства до цілеспрямованого спектра засобів впливу, що забезпечує ефективність досягнення поставлених цілей. Однак реальна ситуація виглядає інакше – в силу низки причин об'єктивного і суб'єктивного характеру. По-перше, сучасна школа приділяє надзвичайно мало уваги виховному процесу внаслідок наповнення часу освітньою діяльністю, а по-друге, викладацький склад не виявляє зацікавленості в проведенні такої складної додаткової роботи.

Щоб система естетичного виховання впливала на дитину найбільш ефективно і досягала поставленої мети, Б. М. Неменський виділив наступну її особливість: «Система естетичного виховання повинна бути, перш за все єдиною, такою, що об'єднує всі предмети, всі позакласні заняття, все суспільне життя школяра, де кожен предмет, кожен вид заняття має своє чітке завдання в справі формування естетичної культури і особистості школяра» [3, с. 17]. Тому робота педагога має носити системний характер і бути близькою і зрозумілою самому вчителю.

Завдяки включенню релігійного компонента в процес виховання дитина повинна усвідомити свою «інакшість», тобто відмінність від культури споживацтва, яку намагається нав'язати сучасне суспільство. В молодшому шкільному віці легше формується ціннісно-нормативна система, особливості мислення і поведінки, стиль життя, а в цілому – «стратегія адаптації і відособлення в соціумі» [4, с. 17].

Мистецтво володіє великим потенціалом у якості духовної цінності, фундаменту культури поколінь і джерела розвитку естетичної культури особистості. Релігійне мистецтво зокрема покликане виховувати добро, співучасть до іншого людині, постійно підвищувати рівень духовності. Під духовністю ми, слідом за Р. В. Базалій,

розуміємо «чуттєво-емоційний світ і ціннісно-сміслове ядро особистості, які проявляються в співпереживанні, вмінні усвідомлювати свої почуття та вчинки, прагнення до загальної гармонії чеснот і самодосконалості» [5, с. 6]. Духовність сприяє естетичному перетворенню і оновленню учня за допомогою дотримання ієрархічного принципу розподілу людини, при якому образ Божий у ньому може розкритися у всій силі та повноті.

Протягом тривалої історичної епохи мистецтво було тісно пов'язане з релігією. Сила мистецтва полягає в його дохідливості, його емоційно-психологічному впливі на того, хто сприймає твори мистецтва. Представники релігійної педагогіки звертають головну увагу на виховання школярів молодших класів, оскільки дитина сприймає, оцінює події і реагує на них почуттям, за допомогою якого, минаючи свідомість, у підсвідомості формується механізм управління звичною поведінкою і стимулювання вчинків. Від почуттів, через уяву дитина отримує першу їжу для своєї освіти, оскільки діти на перших порах живуть переважно ними. Якщо в душі дорослої людини є певний зміст (погляди, переконання, схильності), то діти майже цілком існують зовні – до тих пір, поки у них не встановиться внутрішнє життя. Тому особливе значення для них мають враження, які діють на них безпосередніше і сильніше, ніж на дорослих.

Мистецтво вчить «мислити образами», ставити себе на місце іншої людини, переживати, співчувати, жаліти, прощати – воно вчить розумінню та любові до іншої людини, тобто того, без чого неможливе саме поняття «моральну виховання». Образи та зразки класичного мистецтва, безумовно, увібрали в себе основні християнські поняття та уявлення. Знання, втілене в образі, знаходить риси закінченості, переживається і входить у серце і свідомість дитини, стаючи невід'ємною частиною її особистості.

Естетичне переживання, яке виникає внаслідок сприйняття твору мистецтва, «прояснює» моральне почуття, залишаючись при цьому самим собою. Просвітлюючи і підвищуючи, воно захоплює людину цілком і універсально впливає, даючи їжу розуму, почуттю, волі. Сила його впливу не зникає з припиненням безпосереднього контакту з творами мистецтва, навпаки, тільки починається, ідучи в глиб морального існування людини, де поволі, непомітно продовжує раз розпочату роботу, зачіпаючи всі сфери її життєдіяльності,

впливаючи на мотиви, стимули, ціннісні установки і в результаті – на поведінку, людську особистість в цілому.

Палітра релігійного мистецтва надзвичайно різноманітна, проте вплив різних його видів на дітей різного віку може бути неоднаковим. З усіх видів релігійного мистецтва образотворче (фреска, мозаїка, скульптура, ікона, книжкова мініатюра) з найбільшою наочністю втілює ідеї релігійної картини світу. Не випадково в середні століття люди «читали» за фресками і іконами церков і соборів всю історію християнства. Таким чином, релігійна картина світу тісно пов'язана із художньою. Однак якщо специфіка і сакральні смисли, закладені в іконі, осмислено відкриваються школярам середнього і старшого віку, то, наприклад, православна духовна музика впливає навіть на самих маленьких дітей.

Моральне виховання в школі повинне бути орієнтоване на вимоги нашого життя не тільки в сьогоденні, але і в майбутньому. Важливим розділом є виховання морально-вольових рис характеру: чесності і правдивості, моральної чистоти, простоти і скромності в суспільному й особистому житті, повагу до старших.

Багато років духовна музична культура була “культурою великого мовчання” (Д. Ліхачов), але на сьогоднішній день вона стала об'єктом значної уваги та найглибшого вивчення. До православної духовної музики ми відносимо високопрофесійний церковний спів культового призначення, який має теологічний зміст та характеризується єдністю слів і мелодії, освітньо-виховними впливами на особистість. Використання творів духовної православної музики може розглядатися в якості комплексного педагогічного засобу, оскільки духовний піснеспів як “мова серця” формує естетичні почуття й художні смаки, а біблійний текст – “мова розуму” – сприяє будові моральних принципів людини, її громадянськості, потреби творити добро.

Використання засобів релігійного мистецтва в процесі виховання морально-естетичних почуттів школярів є одним з найбільш ефективних, тому що православна етика має не нормативний (як помилково вважають), а психологічний характер: вона являє собою не сукупність певних правил поведінки, а швидше почуттів, настроїв, установок. Моральне вчення християнства спрямоване не на зовнішні відносини особистості, а на її внутрішній світ. Тому духовна музика

гармонійно, природно впливає на ті сторони особистості, які формують моральні орієнтири дитини.

Духовна музика має великі внутрішні потенції, а її особливі властивості були об'єктом розгляду багатьох мислителів, дослідників та філософів (Н. Лоський, В.Медушевський, Г. Федотов та ін.). Видатний російський музикознавець В. Медушевський писав: “Світська музика набувала сили, коли припадала до духовних початків. Як показує досвід історії, моральність суспільства не може цементуватися тільки одним лиш світським мистецтвом. Коли світська музика, розростаючись, витісняє музику молитви, культура занепадає і дичавіє. Непомітно знижується висота і самої світської музики. Її найвищі покликання – примноження любові в суспільстві – підмінюється миттєвою цікавістю” [5, с. 34]. У цьому розумінні сам процес морального виховання особистості – шлях до досконалої радості.

Використання творів всіх видів релігійного мистецтва забезпечує морально-естетичне (релігія як збереження духовних цінностей і етичних норм), художньо-естетичне (релігійне мистецтво як втілення ідеї Краси) й інтелектуальний розвиток учнів. Вивчення релігійної культури в школі носить міждисциплінарний характер, тому що елементи знань про неї представлено в змісті предметів гуманітарного та соціально-економічного профілю (образотворче мистецтво, музика, світова художня культура, література, історія і культура України тощо). Інтеграція розрізнених знань у цілісну систему може відбутися в рамках культурологічного підходу до вивчення творів релігійної культури.

Виходячи з усього сказаного, проблема виховання морально-естетичних почуттів, незважаючи на важливість саме на сучасному етапі розвитку суспільства, досі не є вирішеною. Досі не розроблено конкретної системи впровадження у виховний процес вивчення творів релігійного мистецтва, тому зазначена проблема повинна стати однією з пріоритетних у сучасній педагогічній науці.

Література

1.Базалий Р. В. Духовно-эстетическое воспитание студентов средствами христианского и светского искусства : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед.наук : спец. 13.00.08. – “Теория и методика профессионального образования” / Р. В. Базалий. – Р-н/Д., 2005. – 24 с.

2. Болотина Т. В. Современная образовательная реальность и задачи системы образования по формированию ценностей в образовательном процессе / Т. В. Болотина // Духовно-нравственное воспитание и изучение основ мировых религиозных культур в российской школе: теоретическое обоснование и практические решения [Электронный ресурс] / автор-составитель Т. И. Тюляева. – Режим доступа к тексту : <http://karagaila.ucoz.ru/doki/dukhovnonravstvennoe_vospitanie_teorija_i_praktik.doc>.

3. Василькова Ю. В. Социальная педагогика: Курс лекций : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издат. центр «Академия», 2000. – 440 с.

4. Духовно-нравственное воспитание и изучение основ мировых религиозных культур в российской школе: теоретическое обоснование и практические решения [Электронный ресурс] / автор-составитель Т. И. Тюляева. – Режим доступа к тексту : <http://karagaila.ucoz.ru/doki/dukhovnonravstvennoe_vospitanie_teorija_i_praktik.doc>.

5. Медушевский В. Интонационная форма музыки / В. Медушевский. – М.: Композитор, 1993. – 262 с.

6. Неменский Б. М. Мудрость красоты: О пробл. эстет. воспитания : кн. для учителя / Б. М. Неменский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1987. – 253 с.

ВОСПИТАНИЕ МОРАЛЬНО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ РЕЛИГИОЗНОГО ИСКУССТВА

И. И. Конратюк

Статья посвящена актуальной проблеме современной педагогики – воспитанию морально-эстетических чувств школьников младшего возраста. Особое внимание уделено педагогическим средствам, среди которых выделяются произведения религиозного искусства. Указаны конкретные черты характера и поведения, которые становятся присущими современному ребенку под влиянием общества, и определены пути решения педагогических проблем средствами именно религиозного искусства. Автор анализирует особенности некоторые аспекты психологии младших школьников, которые можно корректировать средствами искусства. Подчеркнута роль религиозного компонента как главного фактора воспитания нравственно-эстетических чувств благодаря соблюдению иерархического принципа разделения человека и ощущению Бога внутри. Среди проанализированных видов искусства отдельно рассмотрены возможности духовной музыки.

Ключевые слова: морально-эстетические чувства, воспитание, педагогическое средство, искусство, религиозное искусство, духовность.

EDUCATION OF MORAL AND AESTHTIC FEELINGS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF RELIGIOUS ART

I.I.Kondratyuk

The article deals with an actual problem of modern pedagogy – education of moral and aesthetic feelings in junior schoolchildren. Emphasis is laid on pedagogical means, works of religious art in particular. Definite features of character are defined that are formed in children under the influence of modern society and the ways of pedagogical issue solution in religious art are worked out. The author analyses some psychological aspects of junior schoolchildren development that can be improved by means of religious art. The role of religious component in education of junior schoolchildren’s moral and aesthetic feelings is accentuated with the help of hierarchic principle of division of a human and the feeling of God inside. Among several kinds of art, spiritual music is separately considered.

Key words: *moral and aesthetic feelings, education, pedagogical means, art, religious art, spirituality.*

Кондратюк І. І. – викладач кафедри співів і диригування Інституту культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Луганськ, Україна). E-mail: irinaivanovnak@mail.ru

Kondratyuk I.I.–Lecturer of the Chair of Singing and Direction of the Institute of Culture and Arts of State Establishment “Luhans’k Taras Shevchenko National Univerity” (Luhans’k, Ukraine). E-mail: irinaivanovnak@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Л. М. Сбітнева

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor L.M. Sbitneva

УДК 159.922(075)

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У УЧНІВ ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХНІХ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

О. Б. Кучменко

В статті аналізуються стратегії навчання учнів з різними індивідуально-типологічними особливостями та вплив їх на мотивацію навчання.

Ключові слова: *індивідуально-типологічні особливості, асиметрія, ліворукість, праворукість.*